

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра загальної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Організаційна психологія

(назва навчальної дисципліни)

спеціальність (напря́м) 6.030102

факультет психології

2018 / 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету психології
“ 21 ” червня 2017 року, протокол № 6

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Олефір В.О., докт. психол. н., доц., доц. каф.
загальної психології факультету психології

Програму схвалено на засіданні кафедри загальної психології

Протокол від “ 07 ” червня 2017 року № 16

Завідувач кафедри загальної психології

_____
(підпис)

(Іванова О. Ф.)
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією факультету психології

Протокол від “ 20 ” червня 2017 року № 7

Голова методичної комісії факультету психології

_____
(підпис)

(Гімасва Ю. А.)
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Організаційна психологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра спеціальності (напряму) 6.030102

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни.

Метою курсу є вивчення основних положень організаційної психології і формування у студентів професійних уявлень та необхідних навиків роботи в галузі психолого-управлінського аналізу та консультування.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Завдання курсу:

- вивчити сучасні підходи до опису поведінки людини в організації, соціально-психологічні механізми управління трудовими організаціями;
- засвоїти категоріальний апарат, необхідний для аналізу та прогнозування організаційно-управлінських та соціально-психологічних процесів, що протікають в трудових організаціях;
- виробити навички комплексного соціально-психологічного опису організацій як соціальних систем;
- вивчити історію її становлення, базові концепції, методи дослідження та види практичної роботи.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
8-й	8-й
Лекції	
30 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	
15 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
75 год.	106 год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

В результаті вивчення дисципліни «Організаційна психологія» студент повинен:

Знати:

- історію розвитку організаційної психології та її основні етапи;

- основні групові процеси в організації і технології командування;
- методи опису і проектування роботи, методи оцінки ефективності роботи, методи соціально-психологічного дослідження та розвитку організаційної культури, соціально-психологічного клімату, психологічного стану персоналу;
- моделі зміни і розвитку організації;

Вміти:

- орієнтуватися в концепціях організаційної психології;
- визначати адекватні методи соціально-психологічного втручання (інтервенції);
- ідентифікувати тип організаційної культури і застосовувати стандартні методи її діагностики;
- здійснювати заходи психологічної підтримки організаційним змінам.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Організаційна психологія як наукова дисципліна

Тема 1. Історія формування, предмет і проблематика організаційної психології

Історія виникнення організаційної психології. Оформлення організаційної психології в самостійну науку. Організаційна психологія як наукова дисципліна. Організаційна психологія і організаційна поведінка. Організаційна психологія як професія.

Тема 2. Парадигми організаційної психології

Ситуаційний підхід в організаційній психології. Сучасна парадигма організаційної психології та її обмеження. Організаційна влада як базовий організаційно-психологічний процес. Проблема суб'єкта організаційної влади. Перспективи розвитку організаційної психології.

Тема 3. Наукове вивчення поведінки людини в організації

Способи пізнання світу: метод очевидного знання, метод авторитету, метод інтуїції, науковий метод. Індукція та дедукція. Основні характеристики наукового методу. Організаційна психологія та науковий метод. Дослідження в організаційній психології: цілі та задачі; фундаментальні та прикладні. Етапи наукового дослідження. Статистичний аналіз як метод отримання висновків. Верифікація: надійність, валідність та можливість генералізації. Етика проведення дослідження.

Розділ 2. Організаційна влада

Тема 4. Проблема влади в сучасній психології

Феномен влади. Влада як між особистісна взаємодія. Загальна класифікація основ влади. Засади влади та контроль. Диференційована класифікація основ влади. Взаємозв'язок основ влади. Непрямі методи впливу. Потреба у владі. Модель влади в міжособистісній взаємодії. Аналіз деструктивної поведінки в організаційно-психологічному контексті. Адміністративна поведінка.

Тема 5. Влада як системотворча категорія організаційної психології

Влада як історичне явище. Генезис групових форм поведінки людини. Психологічні передумови появи перших організаційних форм. Влада і довільне поведіння. Насильство і влада. Формування насильницько-мотиваційної організації. Норма праці і норма споживання. Концепція медіоцентричної організаційної норми. Передумови формування сучасної організації. Норма праці і тейлоризм. Концепція екселоцентричної організаційної норми.

Організаційна влада й індивідуальність. Сучасна організація як система взаємозалежностей. Еволюція організаційної влади.

Тема 6. Лідерство в організаціях

Феномен лідерства. Лідерство і керівництво. Лідерство й організаційна влада. Теорії лідерства: структурні теорії, поведінковий підхід, експерименти К. Левина, дослідження університету Огайо, дослідження Мічиганського університету, управлінська решітка Р. Блейка і Дж. Моутона, ситуаційний підхід, Рм-теорія лідерства Д. Місумі, ситуаційна модель лідерства Ф. Фідлера, ситуаційна теорія Херсі-Бланшара. Нормативна модель лідерства Врума-Йеттона-Яго.

Розділ 3. Влада і організація

Тема 7. Організація

Природа організацій. Основні характеристики організації. Організація як відкрита система. Цикл трансформаційної зміни. Організаційні цілі. Вплив середовища. Життєвий цикл організації. Централізація влади. Формалізація організаційного поведіння. Організаційна структура. Класичні теорії організації. Організаційна концепція «людських відносин». Ситуаційні теорії організації. Роль технології в організації. Організація як соціотехнічна система

Тема 8. Мотивація співробітників та задоволеність роботою

Поняття мотивації. Мотиви і потреби людей в організаціях. Взаємозв'язок між потребами і їхній сумарний ефект. Змістовні теорії мотивації: теорія мотивації А. Маслоу; теорія мотивації К. Альдерфера; теорія Х — У Д. Макгрегора; двох факторна теорія мотивації Ф. Херцберга. Процесуальні теорії мотивації: теорія підкріплення мотивів; теорія чекання; цільова теорія мотивації; модифікація поведіння. Програми і методи стимулювання ефективної діяльності працівників. Керування по цілям. Перепроєктування завдань і функцій працівників: «розширення» праці; ротація кадрів; «збагачення» праці. Партиципативність.

Тема 9. Організаційна культура та її розвиток

Поняття та види організаційної культури. Структура та функції організаційної культури. Зміст організаційної культури. Формування організаційної культури. Вплив культури на організаційну ефективність. Взаємодія між культурами. Зміна організаційної культури. Організаційний розвиток.

Тема 10. Психологічні аспекти прийняття рішень в організації

Поняття рішення; процес індивідуального прийняття рішень; ментальні пастки; типи ментальних пасток; типи психологічних пасток; прийняття рішення в сучасному навколишньому середовищі; раціональний підхід до прийняття рішень; обмеження і компроміси при прийнятті незапрограмованих рішень; інтуїтивне прийняття рішень; прийняття організаційних рішень на основі теорії управління; модель Карнегі прийняття організаційних рішень; процес вибору; модель інкрементального процесу прийняття рішень; прийняття рішень в організації в умовах невизначеності; модель сміттевого кошика; модель ситуаційних рамок при прийнятті рішень; помилки при прийнятті рішень.

Розділ 4. Група і індивід в організації

Тема 11. Основи групової поведінки

Індивід у групі. Феномен Рінгельманна. Група і науковий менеджмент. Природа груп в організації. Класифікація груп в організації. Стадії розвитку групи. Групові процеси. Груповий тиск і конформність. Групова згуртованість і сумісність. Структура групи. Статус.

Джерела статусу. Функції статусу. Ролі. Рольова ідентифікація. Групові (рольові) чекання. Групові норми. Групові санкції. Норми в організації. Формування групових норм. Ситуаційні зміни, що впливають на групу поведінку.

Тема 12. Спілкування в організації

Спілкування в організації. Комунікативна функція спілкування. Регулятивна функція спілкування. Перцептивна функція спілкування. Особливості міжособистісного сприйняття. Спілкування і розуміння. Система організаційного спілкування. Типи комунікаційних мереж. Неформальне спілкування в організації. Спілкування і стиль керування. Шляхи підвищення ефективності спілкування в організації.

Тема 13. Індивід та організація

Індивідуальні відмінності: темперамент; характер; індивідуальний стиль діяльності; здібності і їхня відповідність вимогам організації. Індивідуальні характеристики, що впливають на організаційне поведіння індивіда. Особистість і організація. Особистісні характеристики, що впливають на організаційну поведінку індивіда. Проблема норми і патології в організаційній поведінці.

Тема 14. Цінності працівників організації

Цінності й організаційне поведіння. Джерела ціннісних представлень. Види цінностей. Ціннісні і технічні аспекти організаційної діяльності. Динаміка ціннісних орієнтацій. Формування ціннісних орієнтацій. Цінності менеджера й організації. Цінності суспільства і стратегія організації. Атитюди. Взаємозв'язок між атитюдами і поведінням. Задоволеність працею.

Тема 15. Відбір персоналу

Цілі і завдання професійного відбору. Оцінка діяльності. Аналіз біографічних даних. Файл біографічної інформації (ФБІ). Оціночна інтерв'ю. Рекомендаційні листи та телефонний запит відомостей про апліканта. Асесмент центр.

3. Структура навчальної дисципліни

Найменування розділів та тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Організаційна психологія як наукова дисципліна												
Тема 1. Історія формування, предмет і проблематика організаційної психології	7	2	1			4	6					6
Тема 2. Парадигми організаційної психології	7	2	1			4	6					8
Тема 3. Наукове вивчення поведінки людини в організації	7	2	1			4	9	2				6
Разом за розділом 1	21	6	3			12	21	2				20
Розділ 2. Організаційна влада												
Тема 4. Проблема влади в сучасній психології	7	2	1			4	8	2				6

Тема 5. Влада як системотворча категорія організаційної психології	7	2	1			6	9					8
Тема 6. Лідерство в організаціях	10	2	2			6	10	2				8
Разом за розділом 2	24	6	4			16	27	4				22
Розділ 3. Влада і організація												
Тема 7. Організація	8	2				6	6					6
Тема 8. Мотивація співробітників та задоволеність роботою	8	2	2			8	11	2	1			8
Тема 9. Організаційна культура та її розвиток		2				4	6					8
Тема 10. Психологічні аспекти прийняття групових рішень	8	2	2			6	7		1			8
Разом за розділом 3		8	4			24	30	2	2			30
Розділ 4. Група та індивід в організації												
Тема 11. Основи групової поведінки	8	2				4	6		1			7
Тема 12. Спілкування в організації		2	2			4	6					6
Тема 13. Індивід та організація	8	2				4	5					7
Тема 14. Цінності працівників організації	8	2				5	4					6
Тема 15. Відбір персоналу		2	2			6	7		1			8
Разом за розділом 4	72	10	4			23	28		2			34
Усього годин	120	30	15			75	108	10	4			92

4. Теми практичних/семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Введення в організаційну психологію і наукові основи поведінки в організації	1	
2	Поведінка особистості в організації	2	1
3	Розвиток особистості в організації	2	
4	Психологічні механізми мотивації персоналу	2	1
5	Роль і особливості групової поведінки в організації	2	1
6	Внутрішньо групові процеси і поведінка в організації	2	
7	Культура організації	2	
8	Прийняття рішень в організації	2	1
	Разом	15	4

5. Завдання для самостійної роботи

5.1. Опрацювання першоджерел за переліком тем, що наведені нижче. Складання конспекту.

Теми для самостійної роботи

1. Західноєвропейська парадигма в організаційній психології. *Література: 2, 3, 5**.
2. Американська парадигма в організаційній психології. *Література: 2, 3, 5.*
3. Концепція організації як відкритої системи Катца і Кана. *Література: 2, 3, 5.*
4. Організація як система і її підсистеми (за Шеррінгтоном). *Література: 2, 3, 5.*
5. Модель організаційної динаміки Коттера. *Література: 2, 3, 5.*
6. Поняття соціальної організації: ознаки і характеристики. *Література: 1, 3, 5.*
7. Організаційна структура, її аспекти. *Література: 1, 3, 5.*
8. Види структур та фактори, що визначають структуру організації. *Література: 1, 3, 5.*
9. Обмеження та вимоги до організаційної структури. *Література: 1, 3, 5.*
10. Принципи побудови організаційної структури. *Література: 1, 2, 3, 5.*
11. Підходи до поняття «Організаційна культура». *Література: 1, 2, 3, 5.*
12. Концепція організаційної культури Е. Шейна. *Література: 1, 2, 3, 5.*
13. Концепції організаційної культури Ховштеда і Оучи. *Література: 1, 2, 3, 5.*
14. Джерела формування організаційної культури. *Література: 1, 2, 3, 5.*
15. Методи діагностики організаційної культури. *Література: 1, 2, 3, 5.*
16. Теорії лідерства. *Література: 1, 3, 4, 5, 8.*
17. Моделі прийняття рішень в організації.
18. Теорії мотивації. *Література: 5, 6, 9.*
19. Соціально-психологічні чинники групової ефективності. *Література: 1, 2, 3, 5.*
20. Центр оцінки кадрів. *Література: 5, 6, 9.*

* – Згідно списку рекомендованої основної літератури.

5.2. Домашнє письмове завдання: есе.

Студенту необхідно вибрати тему для написання есе. Есе являє собою не просто короткий огляд питання, а й власне міркування автора з проблеми, яка піднімається.

Есе містить наступні елементи:

- Вступ. Наприклад, який основне питання статті?
- Позиція автора. Наприклад, головні ідеї та результати дослідження, область їх застосування. Переваги і недоліки використовуваних методів.
- Висновок. Наприклад, питання, яке ставить це дослідження.

При написанні есе важливо також враховувати наступні моменти:

1. Вступ і висновок повинні фокусувати увагу на проблемі (у вступі вона ставиться, в заключенні – резюмується думка автора).
2. Необхідно виділення абзаців, червоних рядків, встановлення логічного зв'язку абзаців: так досягається цілісність роботи.
3. Стиль викладу: чіткий, ясний, лаконічний, але відображає особливості особистості.

Обсяг есе – не обмежений.

Есе оцінюється в 10 балів.

Приблизний перелік тем для написання есе

1. Методи досліджень в організаційній психології: класифікація та порівняння.
2. Індивідуальні особливості особистості і їх роль в розумінні поведінки в організації.
3. Мотивація і стимулювання трудової поведінки в різних культурах.
4. Кадрова політика керівників державних і ділових організацій.
5. Управління поведінкою працівників на різних етапах розвитку організації.
6. Організаційна культура: природа, властивості, моделі.
7. Психологічні проблеми групової і корпоративної взаємодії.

8. Проблема критеріїв професіоналізму; поняття «професійні компетенції».
9. Комунікативні вміння фахівця і керівника і їх розвиток.
10. Схожість і відмінності наставництва та коучингу як методів підвищення ефективності діяльності.
11. Сутність і складові емоційного інтелекту.
12. Організація як система управління поведінкою людей.
13. Взаємодія особистості і групи. Конструктивний і деструктивний розвиток відносин. Проблеми моббінгу.
14. Мала група в організації: основні характеристики і їх вплив на ефективність групи.
15. Дисципліна як фактор управління поведінкою і відносинами співробітників організації.
16. Комунікативні потреби людей і їх реалізація в рамках організації. Залежність структури комунікації від моделі організаційної поведінки.
17. Людські стосунки в організації. Їх суть, основні закономірності та вплив на організаційну поведінку.
18. Проблемні співробітники: причини проблем і методи роботи з мінімізації проблемної поведінки.
19. Рольова поведінка як форма організаційної поведінки. Зв'язок рольової поведінки з культурою організації.
20. Професія як реалізація індивідуального потенціалу людини. Етапи та особливості професійного становлення.
21. Проблеми професійної деформації та професійного вигорання менеджера.
22. Особистість в організації. Основні властивості особистості і їх вплив на організаційну поведінку.
23. Методи розвитку клімату і культури організації. Їх взаємозв'язок з моделями організаційної поведінки.
24. Природа організаційних змін. Реакції на зміни: прийняття та опір. Причини опору.
25. Вплив нововведень в організації на поведінку співробітників. Проведення успішної зміни.
26. Завдання організаційного розвитку та зміна організаційної поведінки.
27. Міжнародний вплив на організаційну поведінку. Вплив соціальних, законодавчо-політичних і економічних умов.
28. Управління багатонаціональної робочою силою. Особливості та бар'єри культурної адаптації. Підходи до подолання бар'єрів.
29. Національне та інтернаціональне в організаційній поведінці. Специфіка українських організацій.

6. Індивідуальні завдання

Не передбачене

7. Методи контролю

Критерії оцінювання знань студентів

Згідно з діючою в університеті системою комплексної діагностики знань студентів, з метою стимулювання планомірної та систематичної навчальної роботи, оцінка знань студентів здійснюється за 100-бальною системою.

Форми контролю знань студентів:

- поточний;
- підсумковий (залік).

Поточний контроль знань студентів протягом одного семестру включає оцінку за роботу на практичних заняттях і виконання самостійної роботи.

Критерії поточної оцінки знань студентів.

5 балів – завдання виконане в повному обсязі, відповідь вірна, наведено аргументацію, використовуються професійні терміни. Граматично і стилістично без помилок оформлений звіт. Підготовлено ґрунтовний конспект за темою.

4 бали – те ж саме, що і 5, але страждає обґрунтування відповіді, у звіті допущені незначні граматичні чи стилістичні помилки. Стислий конспект за темою.

3 бали – те ж саме, що і 4, але страждає логіка і мова викладу. Стислий конспект за темою.

2 бали – враховані лише деякі з основних аспектів. Аргументація іноді недостатня або нерелевантна. Конспект відсутній.

1 бал – те ж що і 2, але виклад дуже мізерний, страждає оформлення. Багато стилістичних помилок.

0 – відповіді нема. Конспект відсутній.

Критерії оцінювання есе:

10 балів – дуже хороший текст. Всі основні аспекти враховані. Всі висновки обґрунтовані. Текст добре організований, думки дотримуються чіткої логіки. Текст структурно оформлений як академічний. Наведено обґрунтування для кожного твердження. Використовуються професійні терміни. Граматично і стилістично без помилок.

9 балів – те ж саме, що і 10, але страждає оформлення тексту, допущені незначні граматичні чи стилістичні помилки.

8 балів – текст включає всі основні аспекти. Утримується логіка викладу. Основні думки аргументуються.

7 балів – те ж саме, що і 8, але страждає логіка і мова викладу.

6 балів – враховані лише деякі з основних аспектів. Аргументація іноді недостатня або нерелевантна.

5 балів – те ж що і 6, але виклад дуже мізерний, страждає оформлення. Багато граматичних помилок.

4 бали – дуже поверхневий виклад деяких з потрібних аспектів. Недбалий текст. Не розгорнута логіка, відсутня основна аргументація.

1-3 бали – не відображений жоден з необхідних аспектів, інше як в 4.

0 – робота не здана.

Поточний модульний контроль знань студентів.

Наприкінці кожного розділу студенти виконують тестову контрольну роботу. За розділами 1 і 2 кожен тест складається із 10 завдань. За розділами 3 і 4 кожен тест складається із 10 завдань

Критерії поточної модульної оцінки знань студентів

Вірна відповідь оцінюється в 0,5 бали. Максимальна сумарна оцінка за тестом від **5** до **10** балів.

Студент, який з різних обставин не отримав необхідної кількості балів з будь-якої теми, має можливість самостійно її підготувати і пройти індивідуальний поточний контроль знань з цієї теми у комп'ютерному класі або виконати завдання до самостійної роботи, що пропонуються в робочій програмі до кожної до кожної теми.

Підсумковий контроль знань студентів

Підсумковий модульний контроль знань студентів означає поступове накопичення балів від одного поточного модульного контролю до іншого в кінцевому рахунку отримання загального підсумкового балу.

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота																	Сума 100
Розділ 1				Розділ 2				Розділ 3					Розділ 4				
T ₁	T ₂	T ₃	M ₁	T ₄	T ₅	T ₆	M ₂	T ₇	T ₈	T ₉	T ₁₀	M ₃	T ₁₁	T ₁₂	M ₄	ДЗ	
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	10	5	5	10	10	

T₁-T₁₂ – теми розділів. M₁-M₄ – тестовий модульний контроль. ДЗ – самостійна домашня робота

9. Рекомендована література

Основна література

1. Технології роботи організаційних психологів / За наук. ред. Л.М. Карамушки. — К.: Фірма «ІНКОС», 2005.
2. Джуэлл Л. Индустриально-организационная психология. — СПб.: Питер, 2001.
3. Занковский А.Н. Организационная психология. — М: Изд-во ИПАН, 1999.
4. Карпов А.В. Психология менеджмента. — М.: Гардарики, 1999.
5. Мескон М.Х., Альберт М., Хедуори Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. — М: Дело, 1998.
6. Мучински П. Психология, профессия, карьера. — СПб.: Питер, 2004.
7. Практикум по психологии менеджмента / Под ред. Проф. Г.С. Никифорова. — СПб, Речь, 2001.
8. Психология менеджмента / Под ред. Проф. Г.С. Никифорова.— Харьков: Изд-во Гуманитарный Центр, 2002.
9. Фрэнкин Р. Мотивация поведения. — СПб.: Питер, 2003.

Допоміжна література

1. Адаир Д. Психология власти. — М.: Изд-во Эксмо, 2004.
2. Бородин Ф.М., Коряк Н.М. Внимание; конфликт. — Новосибирск: Наука, 1983.
3. Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. — М.: Дело, 1991.
4. Душкина М.Р. Психология влияния. — СПб.: Питер, 2004.
5. Кабаченко Т.С. Методы психологического воздействия. — М.: Педагогическое общество России, 2000.
6. Куницина В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение. — СПб.: Питер, 2001
7. Лебедева М.М. Вам предстоит переговоры. — М.: Экономика. 1993.
8. Мейсон Дж., О Делл К. Американский менеджмент на пороге XXI века. — М.: Экономика, 1991.
9. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию или переговоры без поражения. — М.: Наука, 1990.
10. Якокка Ли. Карьера менеджера. — М.: Прогресс, 1990.

10. Інформаційні ресурси

1. <http://lib.pu.if.ua>. - Сайт наукової бібліотеки.
2. <http://www.nbuv.gov.ua/> - Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
3. <http://hklib.npu.edu.ua/> - Наукова бібліотека національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.
4. <http://www.koob.ru/> - електронна бібліотека «Куб».
5. <http://pro.feko.ru/post-name/286/> - федерація психологів-консультантів онлайн.
6. <http://upsihologa.com.ua/> - портал професійних психологів України «У психолога».
7. <http://www.rl-online.ru/articles/3-02/136.html> - Особистість у просторі своєї професії